

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ ТУРИЗМУ В АСПЕКТІ ЇХНЬОГО ВПЛИВУ
НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ**

У статті обґрунтовано важливість дослідження функцій туризму, зокрема в контексті впливу на національну економіку. На основі аналізу останніх досліджень та публікацій виділено чотири основні функції туризму та поданий їхній аналіз у розрізі субфункцій. Детально проаналізовано основні економічні субфункції туризму. Систематизовано функції туризму з огляду їхнього впливу на національну економіку.

В статье обоснованно важность исследования функций туризма, в частности в контексте влияния на национальную экономику. На основе анализа последних исследований и публикаций выделены четыре основных функции туризма и подан их анализ в разрезе субфункций. Детально проанализированы основные экономические субфункции туризма. Систематизированы функции туризма из обзора их влияния на национальную экономику.

The importance of research of functions of tourism is grounded in the article, in particular in the context of influence on a national economy. On the basis of analysis of the last researches and publications four basic functions of tourism are selected and their analysis is given in the cut of subfunctions. The basic economic subfunctions of tourism are analysed in detail. The functions of tourism are systematized from the review of their influence on the national economy.

Ключові слова: туризм, функції туризму, субфункції туризму.

На сьогодні можна констатувати той факт, що туризм став явищем, яке увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, частка туризму перевищує 10% світової торгівлі товарами й послугами, що дало йому змогу посісти третє місце після експорту нафти та автомобілів. В Угорщині, Чехії, Австрії, Швейцарії, Італії, Франції, Іспанії та Португалії туризм належить до пріоритетних галузей, внесок яких у валовий національний дохід становить 15-35%. За оцінками спеціалістів, нині в туристичній галузі працює понад 100 млн. осіб, кожне 16-те робоче місце у світі припадає на туризм, кожна 8-ма працездатна людина у світі зайнята в зазначеному секторі [4, с.35]. Наведені показники свідчать, що дана сфера економічної діяльності спроможна відіграти генеруючу та інтегруючу роль щодо позитивної динаміки кількісних та якісних економічних показників розвитку галузей інших сфер економіки. Таким чином, в умовах глобалізаційних процесів все більшої актуальності набуває дослідження функцій туризму, зокрема в контексті впливу на національну економіку. Варто зауважити, що класифікація функцій за різними критеріями оцінки та виокремлення субфункцій у складі кожної з них є необхідною теоретичною передумовою науково обґрунтованого управління туризмом як багатогранною і складною системою в цілому, а також її окремими компонентами зокрема.

На взаємозв'язок між стадіями економічного розвитку країни і ключовими ознаками розвитку туризму одним із перших звернув увагу американський економіст П.Ротоу. Варто зауважити, що незважаючи на те, що моделі економічного впливу туризму на сферу економіки суттєво ускладнилися, теорія П.Ротоу не тільки не застаріла, а й продовжує підтверджуватися новими статистичними даними і сучасними тенденціями. Варто відзначити, що основні

субфункції туризму з точки зору його впливу на національне господарство досить детально розглянув у своїх роботах М.І.Кабушкін (виділяючи їх однак як функції) та, з позицій системного підходу доповнила Т.І.Ткаченко та І.М.Школа [3; 6; 7].

Все ж не вирішеними залишаються питання, які саме функції слід виділяти, які складові включає економічна функція туризму, яким чином систематизувати функції туризму та як визначити непрямий вплив туризму на розвиток економіки країни.

Завданнями статті є: охарактеризувати основні функції туризму; проаналізувати функції туризму через призму їхнього впливу на національну економіку; класифікувати субфункції економічної функції та систематизувати функції туризму з огляду їхнього впливу на національну економіку.

Таким чином, сфера туризму тісно пов'язана з комплексним характером потреб людини та мотивів, що спонукають її до подорожей і відпочинку. Це зумовлює комплексний характер послуг у процесі здійснення подорожі та обслуговування туристів відносно пропозиції, виконання туризмом комплексу функцій у соціально-економічній системі. Таким чином туризм являється поліфункціональним явищем. Аналізуючи дослідження науковців щодо визначення основних функцій, які виконує туризм, на нашу думку, їх можна узагальнити так: економічна, соціальна, гуманітарна та екологічна. Термін «функція» використовується нами в контексті зовнішнього прояву властивостей туризму як об'єкта в певній системі соціально-економічних відносин, його ролі та призначення в цій системі стосовно суспільства [6, с.91].

У ринкових умовах господарювання однією з пріоритетних є економічна функція туризму. Це спричинено тим, що в епоху масового розвитку туризму та зростаючих потреб подорожуючих виникла гостра необхідність у формуванні спеціалізованої галузі сфери послуг, яка в свою чергу включає цілий комплекс інституцій, що забезпечують виробництво, реалізацію та організацію споживання туристичних продуктів. Сутність та склад економічної функції туризму досить детально розглянув у своїх працях М.І.Кабушкін [3, с.62-63]. Він виділив п'ять економічних функцій туризму, які, на наш погляд, необхідно визнати субфункціями, погоджуючись з думкою Т.І.Ткаченко, використовуючи зазначений нею принцип системного підходу до аналізу туризму як складного явища [6, с.92]. Субфункції економічної функції туризму розроблені автором на основі [3; 6] наведено на рис 1.

Виробнича субфункція характеризується використанням таких факторів виробництва, як капітал, земля і праця. При комбінуванні різноманітним чином даних факторів для виробництва нового туристичного продукту відбувається створення доданої вартості. Таким чином, підприємства, які працюють у туристичній галузі, виробляють нові продукти і тим самим сприяють створенню доданої вартості в економіці.

ТУРИЗМ

Рис. 1. Економічні субфункції туризму

Субфункція створення доходу. Доходи від туризму – це сума затрат туриста на поточне споживання та на товари майбутнього споживання. Останнє проявляється у формуванні доходів (виручки) туристичних підприємств, а також доходів підприємств-сумісників по господарських операціях, так званих третіх осіб. У даному випадку виникає прями і непрямий ефекти. Останній в економічній літературі називається мультиплікатором доходів, розмір якого залежить від платоспроможного попиту туристів, рівня розвитку туристичної індустрії та економіки країни в цілому [6, с.93]. Утворення доходу (валової доданої вартості) та прибутку (чистого доходу) на підприємствах туристичної індустрії забезпечує їхній прями внесок у ВВП і національний дохід країни. Таким чином, економічна діяльність у сфері туризму робить внесок у створення національного доходу. Прямий дохід від розвитку туризму отримують і ті люди, чиє робоче місце прямо залежить від туризму. За допомогою податкового механізму створюється основа і для вторинного розподілу доходів у суспільстві. Варто врахувати, що зароблені туристичною галуззю доходи направляються на придбання нових товарів та послуг, тим самим забезпечується подальше створення підприємствами-сумісниками доданої вартості в національному господарстві. У такому випадку можна говорити про непрямий ефект дохідної субфункції туризму.

Сприяння зайнятості населення. Важливо відмітити, що туризм створює прями та непрямий ефект на зайнятість населення. Прямий ефект забезпечення зайнятості в туризмі проявляється в тому, що населення отримує робочі місця безпосередньо на туристичних підприємствах – здебільшого у готельних та туристичних агентствах. Для того, щоб проілюструвати непрямий вплив туризму на зайнятість населення, доцільно навести дані, отримані у процесі дослідження, що здійснювалося у Швейцарії. На 100 робочих місць, створених у туристичному секторі припадає 50 додаткових в секторі допоміжних послуг, а саме: 11 – в торгівлі, 3 – в банківській справі та страхуванні, 36 – в інших галузях послуг [1, с.6].

Субфункція вирівнювання. Сьогодні туристів, зазвичай, цікавлять регіони з мало розвинутою промисловістю, місця, що мають первинний ландшафт, і навколишнє середовище в стані повної рівноваги. Найчастіше – це регіони з переважним розвитком сільського господарства. За рахунок того, що створення туристичних підприємств відбувається в індустріально малорозвинених регіонах, формування їхніх доходів здійснюється завдяки витратам туристів із промислових економічно розвинених регіонів. Таким чином здійснюється згладжування рівня розвитку недостатньо економічно розвинених регіонів порівняно з розвиненими.

Зовнішньоекономічна функція. Вона стосується експортно-імпортних функцій туризму та його впливу на платіжний баланс. Він проявляється у вигляді різниці між експортом туристичних послуг (витрати туристів в країні) та їхнім імпортом (витрати резидентів цієї ж країни за кордоном). Основними операціями щодо руху грошових коштів, які виникають внаслідок туристичної діяльності являються:

а) поточні витрати туристів у країні, яка відвідується (витрати на проживання, харчування, проїзд місцевим транспортом і тощо);

б) купівля довгострокових товарів туристами в країні, що відвідується (автомобілі, меблі тощо);

в) імпорт та експорт товарів для туристичних цілей (обладнання, продукти харчування тощо);

г) платежі міжнародним перевізникам (в основному авіалініям або/ і морським перевізникам);

д) грошові трансфери (перекази заробітної плати особами, що працюють на туристичних підприємствах за кордоном, грошові перекази на особисті потреби);

е) іноземні та закордонні капітальні інвестиції (зазвичай в будівництво закладів розміщення туристів);

є) процентні виплати, прибутки та дивіденди (операції із повернення інвестицій в країну походження капіталу).

Пункти (б) та (в) включаються з іншим імпортом або експортом товарів в торговельний баланс. Пункти (г), (д), (є) відносяться до платіжного балансу з іншими пунктами, такими як імпорт та експорт послуг та грошові трансфери. Пункт (е) включається до капітального рахунку платіжного балансу. Таким чином шість із семи основних видів операцій не відокремлюються від інших пунктів платіжного балансу. Єдиний пункт (а) – витрати туристів в країні, що відвідується, відображується в рахунку "Подорожі" платіжного балансу. [8; с.66-67]. Таким чином, туризм як торгівлю послугами на світовому ринку можна назвати невидимим експортом, що робить відповідний внесок до платіжного балансу країни. Позитивним явищем вважається факт, коли сума ввезеної туристами валюти перевищує суму її вивозу.

Відновлювальна субфункція туризму полягає у сприянні відновлення

матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури, інвестування коштів на реставрацію пам'яток історико-культурної спадщини, природоохоронні заходи, збереженню культурної спадщини.

Відпочинок, зміна оточення, позитивні емоції та нові враження під час подорожі сприяють відновленню фізичних сил і психологічного здоров'я людини. Через відповідний механізм туризм адекватно впливає на підвищення працездатності та продуктивності праці людей. Саме тому Т.Ткаченко у своїх працях окремо виділяє продуктивну субфункцію [6, с.95]. На нашу думку, дану субфункцію можна віднести до економічної, але виключно з непрямим ефектом. Звичайно, кожен з цих субфункцій можна розглядати самостійно, хоча взаємозв'язок між ними досить тісний і всі разом вони утворюють економічну функцію туризму. Так як було зазначено, функції туризму не обмежуються виключно економічною. На нашу думку, окрім економічної слід ще виділити соціальну, гуманітарну та екологічну функції туризму. Туризм несе в собі глибоку соціальну функцію, яка тісно переплітається з економічною в області продуктивної субфункції. Річ у тому, що науково-технічний прогрес докорінно змінив життя сучасного суспільства. Характерними його особливостями є підвищення інтенсифікації праці, автоматизація і комп'ютеризація виробництва, збільшення стресових ситуацій на роботі і в побуті, анонімність міського життя та ізоляція від природи. Усе це сприяє накопиченню в людині втоми фізичного і психологічного характеру, що веде до зниження життєвої та трудової активності. Туризм як багатопланова та активна форма відпочинку сприяє зміцненню здоров'я людини, відновленню її працездатності, відтак — підвищенню продуктивності суспільної праці.

Гуманітарна функція туризму полягає у використанні його можливостей для формування усебічно розвиненої особи. Туризм розширює кругозір людини, підвищує її інтелект і дозволяє поєднати відпочинок з пізнанням навколишнього світу. Подорожі дають можливість людині задовольнити свої потреби в залученні до духовних і моральних цінностей, в накопиченні і поглибленні знань, у тому числі і професійних.

Туризм сприяє задоволенню комунікативних потреб людини в спілкуванні і обміні інформацією. Збільшується число туристських поїздок з метою відвідування друзів і родичів, встановлення гуманітарних і ділових контактів. Туризм відіграє важливу роль у розвитку мирних та дружніх стосунків між народами, розширенні міжнаціональних контактів.

Сьогодні стан довкілля, екологічна безпека є першочерговим критерієм щодо прийняття рішення про подорож. І як наслідок – прослідковується зростаючий попит на такі види туризму: екологічний, сільський та зелений. Саме тому галузь, для якої природа виступає не тільки в ролі сировини, але й умовою існування, туризм, використовуючи природні ресурси, може бути також засобом їх збереження та відновлення через організацію різних форм природопізнавальної, природовиховної та природоохоронної туристичної

роботи. Підсумовуючи, на нашу думку, слід виокремити ще одну важливу функцію, яку повинен і виконує туризм при належному інституційному механізмі – це екологічна функція, або як її ще називають – природоохоронна [5, с.83].

За своєю суттю, як вже зазначалося, туризм є явищем багатофункціональним. Саме тому він активно впливає на життєдіяльність людей, організацію їхнього робочого часу та відпочинку, а в загальному – на економічний та соціальний розвиток суспільства. Таким чином, усі функції туризму перебувають у тісному взаємозв'язку та утворюють цілісну соціально-економічну систему, яка представлена нижче на рис. 2

Рис. 2. Система функцій туризму

Отже, туристичний бізнес характеризується такими властивостями: має свою індустрію виробництва і надання послуг туристам; створює туристичні послуги, формує турпродукти і реалізує їх; формує ринок туристичних послуг різного рівня комплексності; виступає мультиплікатором зростання національного доходу, валового внутрішнього (національного) продукту, зайнятості населення, розвитку місцевої інфраструктури та підвищення рівня життя населення; слугує ефективним засобом охорони навколишнього середовища та історико-культурної спадщини людства, а отже, є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму, який утворює специфічну сферу діяльності; взаємопов'язаний практично з усіма сферами, галузями і видами діяльності людини; має переваги в інтеграційних і глобалізаційних процесах, що відбуваються у світовому просторі [2, с.128-129].

Таким чином, основною властивістю туризму є його здатність впливати на економіку регіону, країни і світу в цілому. Проаналізувавши дослідження науковців щодо визначення основних функцій туризму, на нашу думку, слід виділити наступні: економічна, соціальна, гуманітарна та екологічна, кожен з яких було проаналізовано. Важливо відмітити і непрямий вплив туризму на національну економіку туристичний мультиплікатор. Саме його планується досліджувати надалі.

Список використаних джерел:

1. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: Монографія / Мирослав Борушак . – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
2. Зима О.Г. Конспект лекцій «Організація туризму в Україні» з навчальної дисципліни «Організація туризму» / О.Г.Зима, Н.А.Дехтяр; М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т. — Х.: ХНЕУ, 2008. — 271 с.: табл., іл.
3. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: Учеб. Пособие / Н.И.Кабушкин. – 2-е изд., перераб. – Мн.: Новое знание, 2001. – 432 с.
4. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник / М.П.Мальська, Н.В.Антонюк, Н.М.Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
5. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності : Підручник. / За заг. ред. В.Ф.Орлова. — К.: Грамота, 2006. — 262 с.
6. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія/ Тетяна Іванівна Ткаченко. 2–ге вид., випр. та доповн.. – К.: КНТЕУ, 2009. – 463 с.
7. Школа І.М., Корольчук О.П. Менеджмент туризму: Підручник / І.М.Школа, О.П.Корольчук. – Чернівці: Книги – XXI, 2011. – 464 с.
8. Burkart A.J. The Management of Tourism / A.Burkart, S.Medlik. – Heinemann, London, 1981. – 237 p.